

Adatok az oktatásban az oktatásért

A globális, európai és nemzeti szintű pályakövetési rendszerek továbbfejlesztése, elindítása az oktatáspolitikai globális fejlődési trendjei közé tartozik. A legnagyobb metaszervezetek, mint például az Európai Unió, illetve az OECD is fókuszba helyezte a felsőfokú tanulmányokat követő elhelyezkedési trendek, lehetőségek és korlátok vizsgálatát, a felsőoktatás célzott vagy látens értékelését a végzett hallgatók munkaerőpiaci bevétele kapcsán.

Az EU-ban a Tanács ajánlása a pályakövetésről a javaslat szerint arra irányul, hogy álljanak rendelkezésre olyan jó minőségű adatok, amelyek információkat képesek szolgáltatni arról, hogy a végzett hallgatók korai munkaerőpiaci életútja hogyan jellemezhető, hogyan értékelik az iskolában, a felsőoktatási intézményben megszerzett tudást, készségeket és képességeket. A pályakövetés célja szakpolitikai oldalon túlmutat az egyéni életutak feltárásán: az adatok mögött olyan rendszerszintű, strukturális okokat kíván azonosítani, amelyek a foglalkoztathatóság akadályai lehetnek – azokat akár regionális szinten, akár gazdasági ágazatok szintjén megjelenítve. Ahhoz, hogy ilyen összetettségű információk álljanak rendelkezésre, komplex adatbázisok kialakítására van szükség.

Az EU-ban jelenleg nem lehet egységes pályakövetési gyakorlatról beszélni. A pályakövetési rendszerek kiépítéséhez szükséges szabályozások, az adatok rendelkezésre állása, az adatbázisok felépítése, az adatok elemzése országonként eltérő gyakorlatot követ, a magyar modell fejlettsége alapján a legjobb módszertanok között van. Egyediségét az adja, hogy minden lehetséges módon gyűjt információt a végzést követő egy-öt évről: online kérdőív segítségével a végzett hallgatóktól közvetlenül származó információk mellett az adminisztratív adatbázisok egyesítése révén hatósági adatok is rendelkezésre állnak az adatszolgáltatáshoz és elemzésekhez. A hallgatói életút és a korai munkaerőpiaci életút elemzési célú összekötése pedig túlmutat a hagyományos pályakövetési megközelítéseken is. A kutatás megvalósulását az teszi lehetővé, hogy fejlettek az állami regiszterek, és létezik az európai szinten szintén egyedülálló Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR).

Az egységes pályakövetési rendszer kialakítása érdekében az Európai Bizottság kezdeményezte egy pilotprogram (EAC/38/2016: Design and implementation of a pilot European Graduate Survey) elindítását, amely várhatóan 2018-ban indul, és célja szerint javítani kívánja azoknak a minőségi és mennyiségi információknak a rendelkezésre állását, amelyek arra vonatkoznak, hogy mi történik az európai felsőoktatás, illetve szakoktatás és -képzés során végzettséget szerzőkkel az oktatás és képzés befejezését követően.

A PROGRAM CÉLJAI:

- a nemzeti szintű felsőoktatási, valamint szakoktatási és -képzési pályakövetési rendszerek elindításának vagy továbbfejlesztésének és javításának ösztönzése Európában;

- fokozottabb együttműködés és a bevált gyakorlatok megosztásának ösztönzése és elősegítése uniós szinten;
- a végzett hallgatók foglalkoztatására és társadalmi sikerességére vonatkozó összehasonlítható információk rendelkezésre állásának javítása;
- összhang a szabályozási terület jelenlegi rendelkezéseivel.

Az OECD egyik futó programja szintén érinti a felsőoktatás munkaerőpiaci kapcsolódásának értékelését a hallgatói elhelyezkedési adatokon keresztül. „A felsőoktatási rendszer teljesítményének fokozása” (Enhancing higher education system performance; <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/benchmarking-higher-education-systems-performance.htm>) program keretében egyrészt a felsőoktatási rendszerek teljesítményének értékelésével kapcsolatos benchmarkokat alakítanak ki, illetve azok alapján részletes tanulmányt készítenek. 2017. szeptember 21–22-én Párizsban a Stakeholder Forumon közel 100 nemzetközi képviselőt kértek fel, hogy azonosítsák a felsőoktatás legnagyobb kihívásait, építve a 2016-os hasonló fórum eredményeire. Az azonosított kihívások között szerepelt többek között a munkaerőpiaci kapcsolódás, a munkahelyen elvárt készségek (*skills*), a minőség, az esélyteremtés és bejutás, a támogatási rendszer és az irányítás. A 2017-es fórum megerősítette és prioritizálta a kulcskihívásokat, első helyre az esélyteremtést és bejutást (*equity and access*) helyezve.

Az OECD-országok rendszereit összehasonlító tanulmányon kívül ország-esettanulmányok (*country reports*) is készülnek, melyek a felsőoktatás és a munkaerőpiac (társadalmi, demográfiai, földrajzi, gazdasági, munkaerőpiaci kontextus, a felsőoktatási rendszer ismertetése, a felsőoktatási rendszer irányításának jellemzői) feltárása után azt vizsgálják, hogy a felsőoktatásban végzettséget szerzők hogyan teljesítenek a munkaerőpiacon (a végzettek képességei, készségei, elhelyezkedési vizsgálatok, a végzők és a munkaerőpiac illeszkedése). Továbbá a vizsgálat a felsőoktatási intézményi jó gyakorlatokat is gyűjti, azonosítja a gátakat és a támogató rendszereket a munkaerőpiac számára relevánsabb végzettségek biztosítása terén, vizsgálja az intézmények és a társadalmi partnerek viszonyát, a hallgatók számára nyitva álló további lehetőségeket, hogy a munkaerőpiac számára fontos skilleket szerezzenek, fejlesszenek, valamint mindennek a szabályozási (*policy*) dimenzióit. A program 2018 decemberéig tart, akkor a végleges tanulmány megjelentetésével zárul.

Az adatok az oktatásban az oktatásról a 2018-as év központi témája lesz, a Felsőoktatási Elemzési Főosztály minden lehetséges nemzetközi fórumon be kívánja mutatni komplex kutatási módszertanát és eredményeit. A *Felsőoktatási Elemzési Jelentések* jelen számában az ezekhez kapcsolódó legfrissebb elemzéseket ismerhetik meg rövidített formában.

Veres Edit

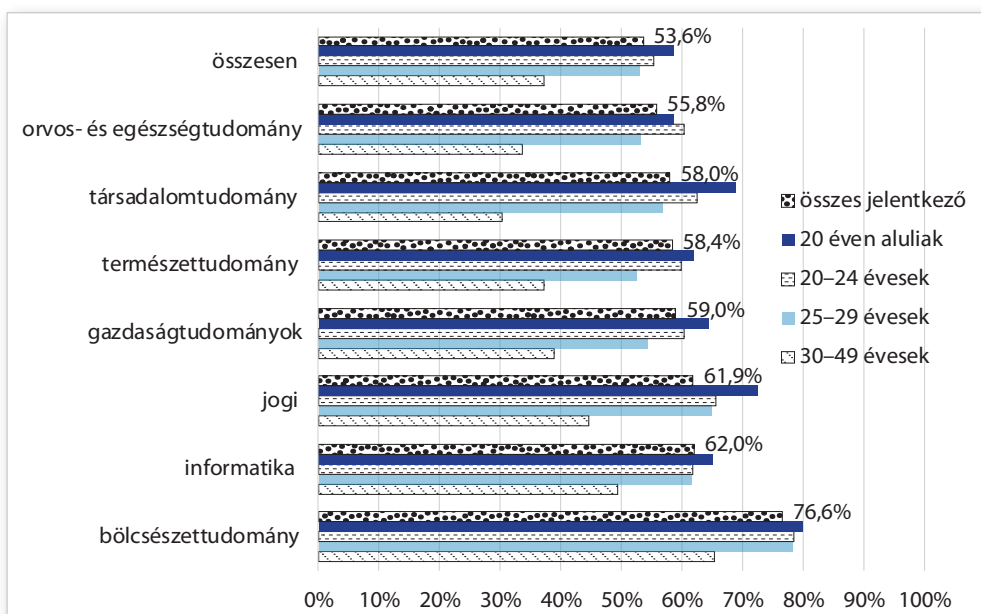
A felsőoktatásba jelentkezők nyelvtudása képzési terület és életkor szerinti összevetésben

A középfokú nyelvvizsga a felsőfokú végzettség megszerzésének feltétele, egyszersmind a képzés sikeres teljesítésének, a tananyag elsajátításának és a korszerű tudományos tájékozottság megszerzésének lényeges eszköze. Az adatok szerint számos hallgató abszolutóriumot szerzett vagy sikeres államvizgát tett, de nyelvvizsga hiányában mégsem kaphatta kézhez az oklevelét. Ugyanakkor a már jelentkezéskor nyelvvizsgával rendelkezők aránya folyamatos növekedést mutatott az elmúlt években. Az alábbiakban megvizsgáljuk a 2017-es általános felvételi eljárásban alap- és osztatlan képzésre jelentkezők nyelvtudására vonatkozó adatokat képzési terület és életkor szerinti összehasonlításban (minden munkarendet és finanszírozási formát figyelembe véve). Az 1. ábrán látható, hogy az első helyen alap- és osztatlan mesterképzésre jelentkezők több mint

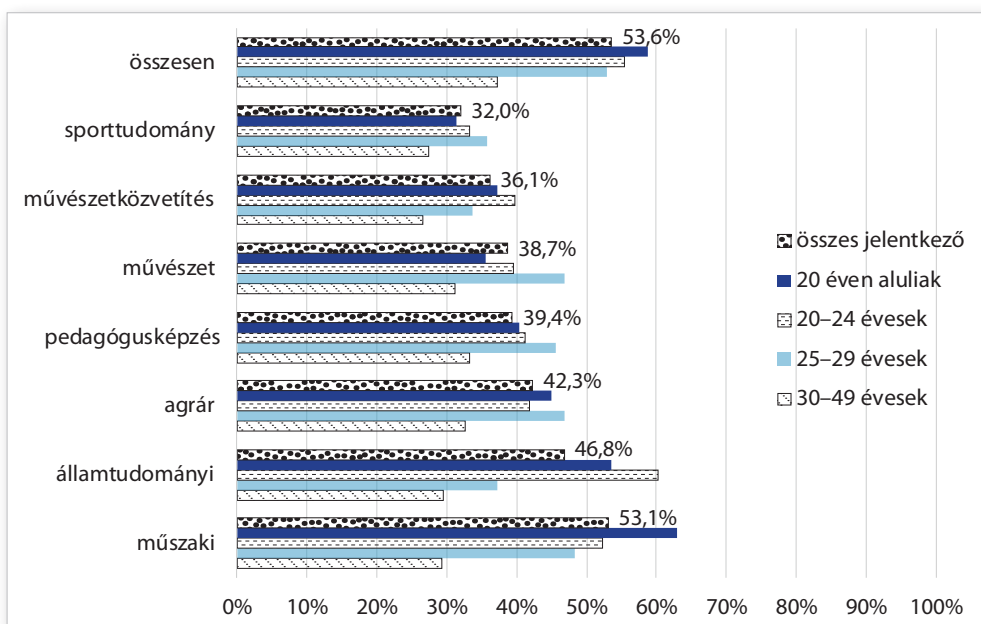
fele rendelkezik legalább középfokú (B2) nyelvvizsgával vagy annak megfelelő igazolt nyelvtudással. A különböző korcsoportok között ugyanakkor jelentős eltérés látható, hiszen a legfiatalabbak körében a legalább középfokú nyelvtudással rendelkezők aránya megközelítette a 60 százalékot, ugyanakkor a 30 évnél idősebbek körében ez az arány ennek csak mintegy kétharmada. Általánosságban elmondható, hogy minél fiatalabbak a jelentkezők, annál nagyobb arányban jelentkeznek a felsőoktatásba nyelvtudással.

Hasonló trend figyelhető meg azokon a képzési területeken, amelyeken az oda jelentkezők az átlagot meghaladó arányban rendelkeznek középfokú vagy magasabb szintű nyelvtudással. Az orvos- és egészség tudomány képzési területre jelentkezők kivételével, ahol a nyelvtudással rendelkezők aránya a 20–24 éves jelentkezők között a legmagasabb, a nyelvvizsgával jelentkezők aránya a legfiatalabbak között a legmagasabb, jellemzően 60 százalék körüli. De a jogi képzési területen több mint 70 százalék az arányuk, a bölcsészettudomány esetében pedig 80 százalék. (Ez utóbbit az is eredményezi, hogy a szakok egy részénél jelentkezési feltétel az emelt szintű nyelvi érettségi, mely egyenértékű a B2 nyelvvizsgával.)

1. ábra. A nyelvvizsgával rendelkezők aránya korcsoportonként: az átlagosnál magasabb szintű nyelvismerettel rendelkező jelentkezőket vonzó képzési területek

2. ábra. A nyelvvizsgával rendelkezők aránya korcsoportonként: az átlagosnál alacsonyabb szintű nyelvismerettel rendelkező jelentkezőket vonzó képzési területek

Hasonló tendenciát és a legfiatalabbak körében 60 százaléknál magasabb arányt csak a műszaki képzési terület esetében láthatunk a 2. ábrán bemutatott képzési területek közül, melyeken a középfokúnak megfelelő nyelvtudásuk aránya összességében átlag alatti. Ezekre a képzési területekre az is sajátos, hogy nem a legfiatalabb jelentkezők, hanem valamelyik idősebb korcsoport tagjai között találjuk a nagyobb arányú idegennyelvtudást. A sporttudomány, a művészet és a művészetközvetítés képzési területeken ugyanakkor a nyelvvizsgával jelentkezőknek az átlagosnál látszólag lényegesen alacsonyabb arányát az is okozhatja, hogy e képzések jelentős részében a felvételin gyakorlati vizsgát kell teljesíteni, a nyelvtudásért többletpont nem számítható be, ezért a jelentkezők nem feltétlenül jelzik ezt a felvételi rendszerben. A tényleges nyelvismeret tehát az ábrán láthatónál magasabb is lehet.

Az adatok forrása a 2017. évi általános felvételi eljárás adminisztrációját szolgáló www.felvi.hu rendszeréből kinyert személyes jelentkezői adatbázis volt a 2017. november 2-i státusz szerint. (A szükséges korrekciók miatt a mindenkor aktuális statisztikai adatok az itt közölt eredményektől csekély mértékben eltérhetnek.) Alacsony létszámuk miatt az ábrákon nem tüntettük fel külön az 50 éven felüliek csoportját, de az összesített arányba beleszámítottuk őket. Az eljárásról bővebb információk a www.felvi.hu oldalon találhatóak.

Hámori Ádám – Ujj Dániel

A Diplomás Pályakövető Rendszer kérdőíves moduljának adminisztratív alapokra helyezése

JELENLEGI HELYZET

A magyarországi Diplomás Pályakövető Rendszer (DPR) kérdőíves (survey) modulja 2010 óta lényegében változatlan kutatási módszertan alapján gyűjt adatokat a frissdiplomások státuszáról és munkaerőpiaci helyzetéről. Az adatfelvétel módszere online kérdőíves megkérdezés. A hallgatók/végzettek megkeresését és az adatfelvételt jelenleg a DPR országos programjában részt vevő felsőoktatási intézmények végzik, a saját végzettjeikről rendelkezésükre álló belső címlisták és az Oktatási Hivatal (OH) Felsőoktatási Elemzési Főosztálya által biztosított központi kutatási módszertan alapján.

PROBLÉMÁK, HIÁNYOSSÁGOK

A jelenlegi kérdőíves kutatás több akadállyal küzd, amelyek indokoltá teszik a módszertan felülvizsgálatát és fejlesztését. Az egyik legnagyobb nehézség – a nemzetközi tendenciákkal összhangban – az alacsony és egyre csökkenő arányú válaszadási hajlandóság, ami megkérdőjelezi az eredmények validitását, mivel a válaszadók és válasz megtagadók csoportja között mutatkozó különbségek terén korlátozottak az információink, így az eredményekben megmutató torzítások a releváns dimenziók ismeretének hiányában utólagosan csak közelítőleg, néhány háttérváltozó mentén korrigálhatóak.

Az intézményi szintű lebonyolítás számára nagy akadályt jelent a felsőoktatás szerkezetének gyakori és nagymértékű változása, hiszen nincs általános érvényű megoldás és bevált gyakorlat arra, hogy ha az intézményi szerkezet változik, akkor ezt a pályakövetésnek hogyan kell lekövetnie, az intézményi változások tehát egy egyre növekvő mértékű vakfoltot generálnak a survey-alapú DPR-kutatások célcsoportjában. További jelentős problémát jelent a válaszadók túlterhelése, mely egyaránt visszavezethető a hosszú és szerteágazó kérdőívre, illetve arra, hogy a párhuzamos, összetettebb képzési életutak kezelése jelenleg a felmérés módszertana szempontjából nincs megoldva: amennyiben egy válaszadó több képzése alapján is a célcsoportba tartozik, az összes képzésére külön DPR-megkeresést kap, akár több különböző intézménytől egyszerre.

ADMINISZTRATÍV ADATOK A TÁRSADALOMTUDOMÁNYBAN

Az adatvédelmi szabályozások által némileg korlátozott felhasználási lehetőségek ellenére az adminisztratív adatok használata egyre szélesebb teret kap a társadalomtudományi kutatási gyakorlatban, többek között a kérdőíves adatgyűjtés adathiánnyal kapcsolatos nehézségei miatt, melyek ösztönzik és egyre elterjedtebbé teszik a survey-módszertan és az adminisztratív adatok együttes, egymást támogató felhasználását. Ez több szinten is megvalósulhat, hiszen egyrészt lehetséges a különböző forrásokból származó adatok párhuzamos, eltérő célokhoz rendelt felhasználása. Ugyanakkor az adminisztratív adatoknak a társadalomkutatás érdeklődési körébe való bevonásának további előnye, hogy a regiszterek az adatgyűjtés szintjén is összevonhatók a kérdőíves adatfelvételekkel. Így csökkenthető a válaszadók terhelése is, mivel ez esetben elegendő, ha a mintavételes adatgyűjtés csak azokra az információkra terjed ki, amelyek az adminisztratív adatbázisokban nem szerepelnek. Ez lehetővé teszi rövidebb, könnyebben kitölthető kérdőívek előállítását (Kreuter et al., 2010; Sakshaug et al., 2012; Kreuter, 2013; Czajka, 2013).

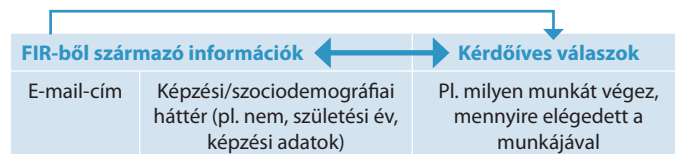
A KÉRDŐÍVES DPR MEGÚJÍTÁSÁNAK FŐ IRÁNYA: REGISZTERALAPÚ SURVEY

A DPR moduljai már a jelenlegi keretek között is erősen építenek a kérdőíves és az adminisztratív forrásból származó adatok együttes, kutatási célú felhasználására, ezt tükrözi a kérdőíves és az adatintegritási modulok párhuzamos jelenléte a jelenlegi módszertanban.

A kérdőíves modul jelenlegi gyakorlatával kapcsolatban felmerülő legfőbb, itt is bemutatott anomáliák legnagyobb részére komplex megoldást kínál az adminisztratív alapú kérdőíves kutatási módszer, melynek a nemzetközi gyakorlatban már széles körű hagyományai és referenciái vannak. Jó példa erre Svédország, ahol lényegében a 20. század közepe óta elterjedt módszer az állami regiszterek és a kérdőíves adatfelvételek összekapcsolásával történő kutatási, illetve szakpolitikai döntés-előkészítési célú információgyűjtés (University of Gothenburg, 2017). A külföldi tapasztalatok számos szempontból jól hasznosíthatók a hazai kutatási gyakorlatban, ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy az állami regiszterekben tárolt adatok kezelését és felhasználási lehetőségeit – különösen kérdőíves forrásból származó, sok esetben szenzitív adatokkal való, egyéni szintű összekapcsolhatóságuk tekintetében – az adatgyűjtő rendszerek kiépítettsége és hozzáférhetősége mellett a társadalmi kontextus – például a közbizalom szintje – is meghatározza. Ennek megfelelően a kérdőíves modul megújítására vonatkozó terveink megvalósítása során fontos szempont a kutatás anonimitásának megőrzése, amit szoftveres megoldással szeretnénk biztosítani.

A DPR kérdőíves modul megújításának kulcsmozzanatát jelentő átalakításának, vagyis adminisztratív alapokra helyezésének megvalósult feltétele, hogy az Oktatási Hivatal által üzemeltetett Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) széleskörűen tartalmazza a felsőoktatási hallgatók/végzettek képzési és szociodemográfiai adatait, így ezeket nem szükséges kérdőíves formában összegyűjtenünk. A képzési és szociodemográfiai háttér adatai mellett a FIR-ből származnának a kérdőíves megkeresés alapjául szolgáló e-mail-címek, tehát a célcsoport (minta) leválogatása is a FIR-ből történne. Vázlatosan az 1. ábra szemlélteti a folyamatot.

1. ábra: A regiszteralapú DPR survey-lekérdezésének folyamatábrája

A megújítás során természetesen figyelembe kell venni, hogy az adminisztratív adatok bevonása és összekapcsolása a survey-válaszokkal az adatfeldolgozás és elemzés során is igényelni fogja a két különböző forrásból származó információk kritikus, sajátosságainak megfelelő tisztítását és kezelését (Veroszta, 2015).

SZAKIRODALOM

- Czajka, J. L. (2013): Can Administrative Records Be Used to Reduce Non-response Bias? *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 645, Issue 1, 171–184.
- Kreuter, F. (2013): Facing the Nonresponse Challenge. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 645, Issue 1, 23–35.
- Kreuter, F.–Müller, G.–Trappmann, M. (2010): Nonresponse and measurement error in employment research. Making use of administrative data. *Public Opinion Quarterly*, Vol. 74, Issue 5, 880–906.
- Sakshaug, J. W. – Couper, M. P. – Ofstedal, M. B. – Weir, D. R. (2012): Linking Survey and Administrative Records. *Sociological Methods & Research*, Vol. 41, Issue 4, 535–569.
- University of Gothenburg Department of Education and Special Education – Research Projects (2017): http://ips.gu.se/english/research/research_projects (Letöltés ideje: 2017. november 28.)
- Veroszta Zs. (2015): Adminisztratív adatok társadalomkutatási kezelése. *Educatio*, 24. évf., 3. sz., 3–14.

Adminisztratív adatok kutatási szemléletű felhasználása

A Diplomás Pályakövető Rendszer adminisztratív alapú kutatási modulját jelenleg két évente bonyolítja le a Felsőoktatási Elemzési Főosztály. A hamarosan megjelenő gyorsjelentés a 2016-os adatösszekötés alapján a 2011/2012-ben és 2013/2014-ben végzetek alapsokaságára ad 2015. májusi munkaerőpiaci helyzetelemzést. Az adatösszekötés a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV), a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő (NEAK), az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság (ONYF), a Diákhitel Központ Zrt. (DHK) adatainak egyéni szintű, ám anonim összekötése révén jött létre. Az adatintegrációs eljárás során a FIR-ből leválogatott vizsgálati években a végzett hallgatók képzési és szociodemográfiai adatait egyesítjük a munkaerőpiaci regiszterek szerzeágazó tartalmával. Az anonimizáló eljárást a Nemzeti Infokommunikációs Szolgáltató Zrt. (NISZ) végzi, melynek során az adatok elveszítik az utólagos azonosításra alkalmas vonásaikat, valamint a 2007. évi CI. törvény miatt az ilyen módon létrehozott adatbázisok nyers adattartalmának közzététele is a szervezet feladatai közé tartozik, hiszen ehhez ingyenes hozzáférést köteles biztosítani bárki számára.

A tavalyi adatösszekötés legfrissebb eredményei szakos, képzési területi infografikák formájában már elérhetőek a felvi.hu „Szakok karrierlehetőségei” fülén.

A következőkben összefoglalóan az adminisztratív forrásból származó adatok, információk társadalomtudományos, kutatási célú felhasználása során felmerülő elméleti és gyakorlati problémákat, módszertani sajátosságokat mutatom be. Az összekötést követően a Felsőoktatási Elemzési Főosztály elemezhető, felhasználható kutatási adatbázist hoz létre az – adminisztratív államigazgatási adatok természetének megfelelően – eredetileg más célra gyűjtött, különböző lefedettségű tulajdonságú, eltérő pontosságú, kizárólag a jogszabályi környezet és az ahhoz kapcsolódó ellenőrzési szempontok kontextusában értelmezhető adatokból. Az adminisztratív regiszterek saját, célhoz kötött terminológiával, struktúrával bírnak, és a kapott adattartalmak kizárólag ezek figyelembevételével értelmezhetők. Az adminisztratív regiszterek ugyanis komplex, nem kutatási, hanem elsősorban az államigazgatási nyilvántartások szempontrendszerét által orientált logika alapján jönnek létre, melynek ismerete a kutatási kérdés szempontjából releváns adatkörök tekintetében feltétlenül szükséges az adatok kutatási fókuszú feldolgozásához és elemzéséhez. Így az adott szervezet adatkezelő szakemberei partneri helyzetben – a valid adatok kinyeréséhez elengedhetetlen információk egyedüli birtokosaiként – szintén részt vesznek a tisztítás során felmerülő kérdések megválaszolásában.

Az adminisztratív adatok itt részletezett tulajdonságai miatt a longitudinális és a keresztmetszeti konzisztenciavizsgálatok egyaránt részét képezik az adattisztítás folyamatának. A keresztmetszeti konzisztenciavizsgálat során a különböző mezők tartalmának adott időpontra vonatkozó összevetését végezzük. Az eljárás során felmerülő anomáliák megismerésével képet kaphatunk az adatok korlátairól is. Az adminisztratív jelleg miatt a tág értelemben vett adatkörnyezet vizsgálata is elkerülhetetlen a teljes vizsgálati időtartamra vonatkozóan – amennyiben a folyamatok, időbeli változások követése kutatási cél –, retrospektív módon (Veroszta, 2015). Az adatok longitudinális ellenőrzésével az évről évre változó adatkörök tartalmát, változásait figyeljük meg. Az adatok értelmezéséhez emellett elengedhetetlen a kódszótárak teljes megfigyelési időszakra vonatkozó frissítése is.

A tisztítás során a fent részletezett megalapozó vizsgálatokat követően elemzői döntések nyomán kinyerjük a kutatási kérdéseknek megfelelő adattartalmakat az önmagukban csupán adminisztratív (az adott adatgyűjtés célja és kontextusa által körülhatárolt) jelentéssel bíró cellákból.

EMPIRIKUS FOGALMI KERETEK AZ ADMINISZTRATÍV ADATOK KUTATÁSI FELHASZNÁLÁSÁBAN

Az adminisztratív adatok értelmezéséhez és kezeléséhez szükséges keretek felvázolását követően a következőkben a kutatási terminológia segítségével (a klasszikus empirikus társadalomkutatás fogalmait átértelmezve) írom le, és igyekszem megvilágítani a regiszteralapú kutatások sajátosságait. A kutatások alapsokasága a vizsgált adatbázisban a közel teljeskörűen nyilvántartott populációból leválogatható, tehát a valamely ismérv alapján kiemelt minta közel azonos a vizsgálni kívánt alapsokasággal. A Diplomás Pályakövető Rendszer esetében ez a FIR személyi törzsben nyilvántartott végzetek köre, ez adja a minta sokaságát, amely szinte teljesen megegyezik a felsőoktatásban végzetek alapsokaságával. A hagyományos kutatásokhoz képest tehát hatalmas előnye az eljárásnak, hogy az elvi teljeskörűség miatt kisebb, speciális csoportokról is keletkezhet kutatási eredmény. Fontos azonban megjegyezni, hogy az adminisztratív alapú alapsokasági leválogatások is tartalmazhatnak hiányokat, ami adatbeviteli hibák vagy éppen az adott regiszter önkorrekciós időszakai közben fellépő átmeneti helyzet miatt fordulhat elő – ilyenek például a NAV regisztereiben, az adóbevallás utólagos felülvizsgálata során bekövetkező változások. A mintavételi hiba az adminisztratív háttér karakterisztikája miatt egyfelől létrejöhet a mintavétel ismerveinek a kutatási kérdés szempontjából pontatlan meghatározásával – hiszen egy előszóban könnyen leírható sokaság tényleges regiszterekből történő leválogatása több szempontú, és minden tekintetben egyértelmű definiálást igényel az adott regiszter terminológiájával –, másfelől előállhat a regiszterek dinamikusan változó adattartalma következményeként.

A tisztítást követően előálló kutatási adatbázis érvényessége azt fejezi ki, hogy az összeállított változók milyen mértékben fedik le a kutatási koncepció alapján azonosított kérdéseket, vagyis a mérés tárgya mennyire ragadható meg a rendelkezésre álló adatokkal. Az érvényesség a megalapozó vizsgálatokat követő tisztítási folyamattal valamint az értelmezési keretek pontos rögzítésével és az azok mentén történő adatkezeléssel fokozódhat, de a kutatási kérdésekhez teljes mértékben illeszkedő adattartalom csak közelítőleg érhető el. Az adattartalom egyes kutatási kérdésekre vonatkozó megbízhatósági szintje jellemzően magas, vagyis ismételt mintavétel hatására csak kismértékben változik, de az adatbázisok belső dinamizmusa, fluktuációja miatt itt is tapasztalhatóak minimális eltérések.

A konceptualizálás, ami a változók és kutatási kérdések meghatározását jelenti, vagyis annak definiálását, hogy mit szeretnénk mérni, illetve az operacionalizálás, azaz a mérés módjának meghatározása – szemben a hagyományos, jellemzően tudományos kérdésfeltevésből kiinduló vizsgálatokkal – adminisztratív adatforrások felhasználása esetén iteratív módon, párhuzamosan, több lépésben történik. A végső realizáció, azaz a létrejött változók tényleges számítási menete tehát utólagosan, általában hosszas kísérletezés után rögzíthető.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az itt vázolt szempontoknak megfelelően, érvényes következtetések levonása érdekében, az adminisztratív adatok felhasználása során az adatkezelés két forrásból táplálkozó szemléletmódot igényel, amely a klasszikus empirikus társadalomtudomány logikáját és munkamódszerét vegyíti a regiszterek kezeléséhez szükséges, a felhasznált adatok eredeti kontextuális kereteiből kiinduló értelmezési módokkal.

SZAKIRODALOM

Veroszta Zs. (2015): Adminisztratív adatok társadalomkutatási kezelése. *Educatio*, Vol. 24, No. 3, 3–14.

A tanulási intenzitás és a munkaerőpiaci megtérülés vizsgálata képzési területenként

BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedek felsőoktatási expanziójával párhuzamosan terjedt el az oktatási rendszer piaci fókuszú szemlélete, mely közgazdasági elméletekkel is megalapozva a felsőoktatás kutatásának érdeklődési körébe emelte, egyben jelentős témájává tette a kibocsátás és a képzések munkaerőpiaci beválásának, hasznosulásának összefüggéseit. A humántőke-beruházásnak az ilyen tárgyú empirikus vizsgálatokat jellemzően megalapozó elmélete és az ahhoz kapcsolódó munkaerőpiaci megtérülés értelmezhető egyrészt makroszinten az állam hosszú távú beruházásaként a képzetesebb, értékesebb munkaerőpiac kialakítása érdekében, ami összességében a társadalom „összértékét” növeli, másrészt mikroszinten az egyén közvetlen vagy közvetett befektetéseként a jobb munkaerőpiaci lehetőségek, a magasabb várható jövedelem (vagyis az anyagi megtérülés) reményében (Schultz, 1983; Varga, 1995). A tanulmányok befektetésként való értelmezése összhangban van az oktatásnak, különösen a felsőoktatásnak tulajdonított meghatározó szereppel a gazdasági növekedés vonatkozásában, egyben e közgazdasági jellegű szemlélet kontextusát is biztosítja (Polónyi, 2002). Egyéni szinten a tanulásba való befektetés különböző dimenzióit írja le a *student engagement* fogalma, mely a tanulmányokban való kitartó és értékorientált részvételt, valamint a tanulmányi környezethez fűződő viszonyt, a beágyazottság mértékét írja le (Pusztai, 2012). A tanulmányokba való befektetés empirikus megragadásának egyik lehetséges mérőeszköze a tanulásra fordított idő, mely áttételesen értelmezhető a hallgató képzettségének, szakmai rátermettségének mértékét jellemző mutatóként is (Klein et al., 2005).

A vizsgálat célja, a humántőke-elméletből kiindulva, a felsőfokú tanulmányok mint egyéni szintű, tanulmányi időráfordítással definiált befektetés megtérülésének feltárása, melynek során képzési területenként vetjük össze az átlagos tanulmányi időráfordítást a képzési területre jellemző átlagkeresetekkel.

AZ ADATOK FORRÁSA, MÓDSZERTAN

A tanulási intenzitás adatai az *EUROSTUDENT VI* (ES VI) magyar adatbázisából származnak, míg a munkaerőpiaci megtérülésre vonatkozó információk a *DPR – Adminisztratív Adatbázisok Egyesítése 2016* (DPR–AAE 2016) adatbázisból. A fent említett, az Oktatási Hivatal által kezelt adatbázisok eredményeinek együttes vizsgálata egyedülálló lehetőséget nyújt a tanulmányokba való befektetés és a megtérülés párhuzamos vizsgálatára, ugyanakkor módszertani szempontból is speciális, hiszen a vizsgált információk különböző elemzési szintekről és eltérő megfigyelési időpontból származnak. Mivel makroszinten vizsgálva a felsőoktatási kimenet és a munkaerőpiaci eredményesség kapcsolata lassan változik, sőt alapvetően statikus, tendenciák, együttjárások szintjén a két adatbázisból származó megfigyelések összevethetőek. Ugyanakkor az adatok abszolút különbségeinek vizsgálata a felhasznált mutatók (tanulásra fordított idő, jövedelem) eltérő mérési skálái miatt téves következtetések levonásához vezethet, így az eredmények közlésekor kizárólag standardizált (képzési területenként az összesített átlagtól való eltérés mértékét rögzítő) adatokat szerepeltetünk. Vizsgálatunkat az alap-, mester- és osztatlan képzésben tanuló, illetve végzett hallgatókra végeztük el, melyhez mind az ES VI, mind a DPR–AAE 2016 adatbázis eredeti célcsoportját (a 2016 tavaszán aktív hallgatók, valamint a 2011/2012-es és a 2013/2014-es tanév folyamán képzésüket abszolutóriummal lezárók) leszűkítettük a képzési szintek szerint.

EREDMÉNYEK

A tanulmányokba történő befektetés munkaerőpiaci megtérülését az *1. ábra* alapján mutatjuk be képzési területenként. A megjelenített hőtérkép azt ábrázolja, hogy a vizsgált mutatók az összesített átlaghoz viszonyítva milyen mértékben térnek el képzési területenként (a színskála a 0-nak megfeleltethető összesített átlagtól való pozitív irányú eltérések esetén a különbség – a standardizált mutatók számértékei által is megjelenített – mértékének növekedésével egyre sötétebb, míg a negatív eltérések esetén – hason-

1. ábra. A tanulmányokba való befektetés munkaerőpiaci megtérülése

Képzési terület	Tanulásra fordított idő (standardizált heti átlagos óraszám)	Jövedelem (standardizált)
Művészet	1,83128	0,23207
Orvos- és egészségtudomány	1,55795	-0,04025
Művészetközvetítés	1,28463	-1,39835
Műszaki	0,73798	0,95623
Természettudomány	0,60131	-0,89872
Államtudományi	0,05466	1,02125
Informatika	-0,082	2,3097
Jogi	-0,21866	-0,02406
Pedagógusképzés	-0,35532	-0,32229
Agrár	-0,35532	-0,99074
Bölcsészettudomány	-0,62865	-0,51185
Sporttudomány	-0,90197	-0,58113
Társadalomtudomány	-1,1753	0,04062
Gazdaságtudományok	-1,1753	1,14791
Hitéleti	-1,1753	-0,94038

lő metódust követve – egyre világosabb). Ennek alapján látható, hogy a tanulmányi befektetés és a megtérülés vizsgált dimenziói a legtöbb képzési terület esetében párhuzamosságot mutatnak, ellenben néhány szembetűnő különbség is kirajzolódik. Míg a művészet/művészetközvetítési, az orvostudományi, illetve a természettudományi képzési területeken tanulók körében igen magas a hetente átlagosan tanulással töltött órák száma, az e területeken végzetek átlagos havi bruttó jövedelme (a NAV-nak bejelentett adatok alapján) elmarad vagy legfeljebb éppen eléri az összesített átlagbért. Ezzel szemben megállapítható, hogy a társadalomtudományi, különösen a gazdaságtudományi képzési területeken ellentétes hatás tapasztalható: a hallgatókra alacsony tanulási intenzitás jellemző, míg az e képzési területeken végzeteknek – 1 és 3 évvel az abszolutórium megszerzése után – relatíve magasak a bevételeik. A kiemelkedően legmagasabb jövedelemmel rendelkező informatikai képzési terület esetében közepesnek (lényegében az átlagnak megfelelőnek) mondható a tanulásra fordított idő mennyisége.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az eredmények vizsgálata során egyértelműen kirajzolódik, hogy a tanulásra fordított idő rövid távon nem minden esetben térül meg a keresetek szempontjából, ám a képzési területek többségében a befektetési és megtérülési dimenzió párhuzamos tendenciát mutat. A kutatás során tanulmányokba való befektetést a tanulással töltött idővel, míg a rövid távú munkaerőpiaci megtérülést a jövedelemmel mértük. Figyelembe kell venni, hogy az egyéni tanulmányi befektetés megtérülése összetett, az itt vizsgáltaknál lényegesen több dimenziójú folyamatok eredményeként értelmezhető, melyre többek között hatással van a vizsgálat időhorizontja, illetve az egyes képzési területekre jellemző munkaerőpiaci kilépési folyamat (például a felsőoktatási tanulmányok lezárását követő kötelező szakmai gyakorlat intézménye), valamint a munkaerőpiaci szerkezet (például az állami/magán foglalkoztatók dominanciája). A rendelkezésre álló adatok alapján a fenti megközelítésre nyílt lehetőség, melyet kísérleti jelleggel vizsgáltunk.

SZAKIRODALOM

- Klein, S. P. – Kuh, G. D. – Chun, M. – Hamilton, L. – Shavelson, R. J. (2005): An approach to measuring cognitive outcomes across higher-education institutions. *Journal of Higher Education*, Vol. 46, Issue 3, 251–276.
- Polónyi I. (2002): *Az oktatás gazdaságtana*. Budapest: Osiris.
- Pusztai G. (2012): *Kollegiális kezek a felsőoktatásban. Az értelmező közösség hatása a hallgatói pályafutásra*. Akadémiai nagydoktori tézisek. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Schultz, W. T. (1983): *Beruházás az emberi tőkébe*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Varga J. (1995): Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 42. évf., 6. sz., 583–605.

Jakab András

A kollégiumi lakhatás szociális háttere felsőoktatási hallgatók körében

BEVEZETÉS

A felsőoktatási hallgatók számára elérhető áron biztosított lakhatást a szakpolitika számára készült európai ajánlások már korábban is a kiemelten fontos hallgatói szolgáltatások közé sorolták (*Berlin Declaration*, 2011). A lakhatási költségek a nem szüleikkel élő hallgatók kiadásainak harmadát teszik ki Európában. A kollégium a legolcsóbb lakhatási formának számít a szülőikkel élés után, így a kollégiumi helyek bővítése az egyik leghatékonyabb eszköz a hallgatók pénzügyi terheinek csökkentésére (Gwosć, 2008). Olyanok számára is hozzáférhetővé teheti a felsőfokú tanulmányokat, akiknek a hallgatói lét másként nehezen lenne elérhető, különösen az alacsony jövedelmű családokból származók, az első generációs belépők, a más településeken élők vagy az elsőévesek esetében (Engel, 2015).

A KUTATÁS CÉLJA

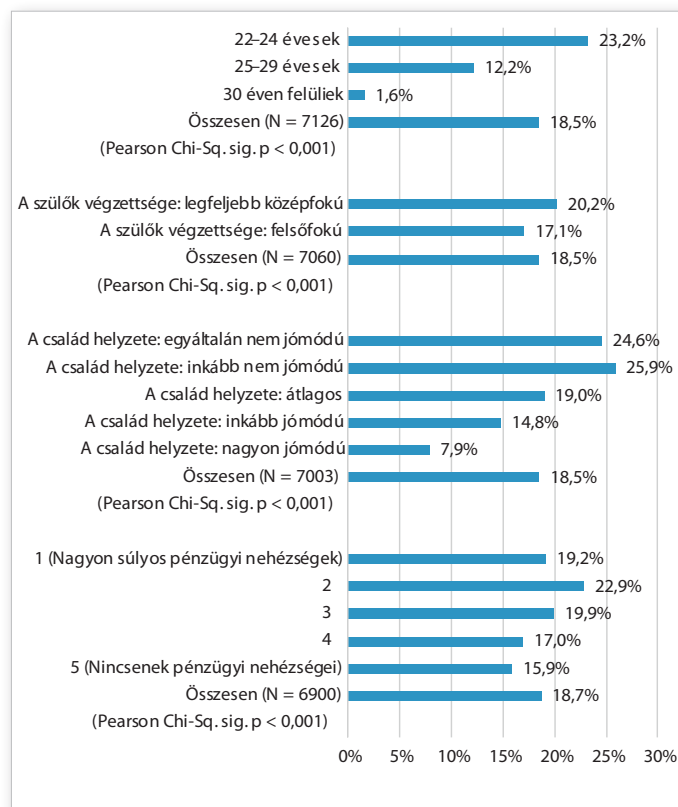
Az alábbi tanulmány célja megvizsgálni, hogy milyen háttérből érkeznek a kollégiumban lakó hallgatók, és hogy mennyiben tekinthető nálunk a hátrányos helyzetű hallgatóknak nyújtott támogatások egy formájának ez a lakhatási típus. Az elemzés így hozzájárulhat a hazai kollégiumi rendszer sajátosságainak, valamint a nem teljesítményalapú felsőoktatási támogatási rendszerek hatásmechanizmusának megismeréséhez.

A KUTATÁS MÓDSZERE, ADATFORRÁS

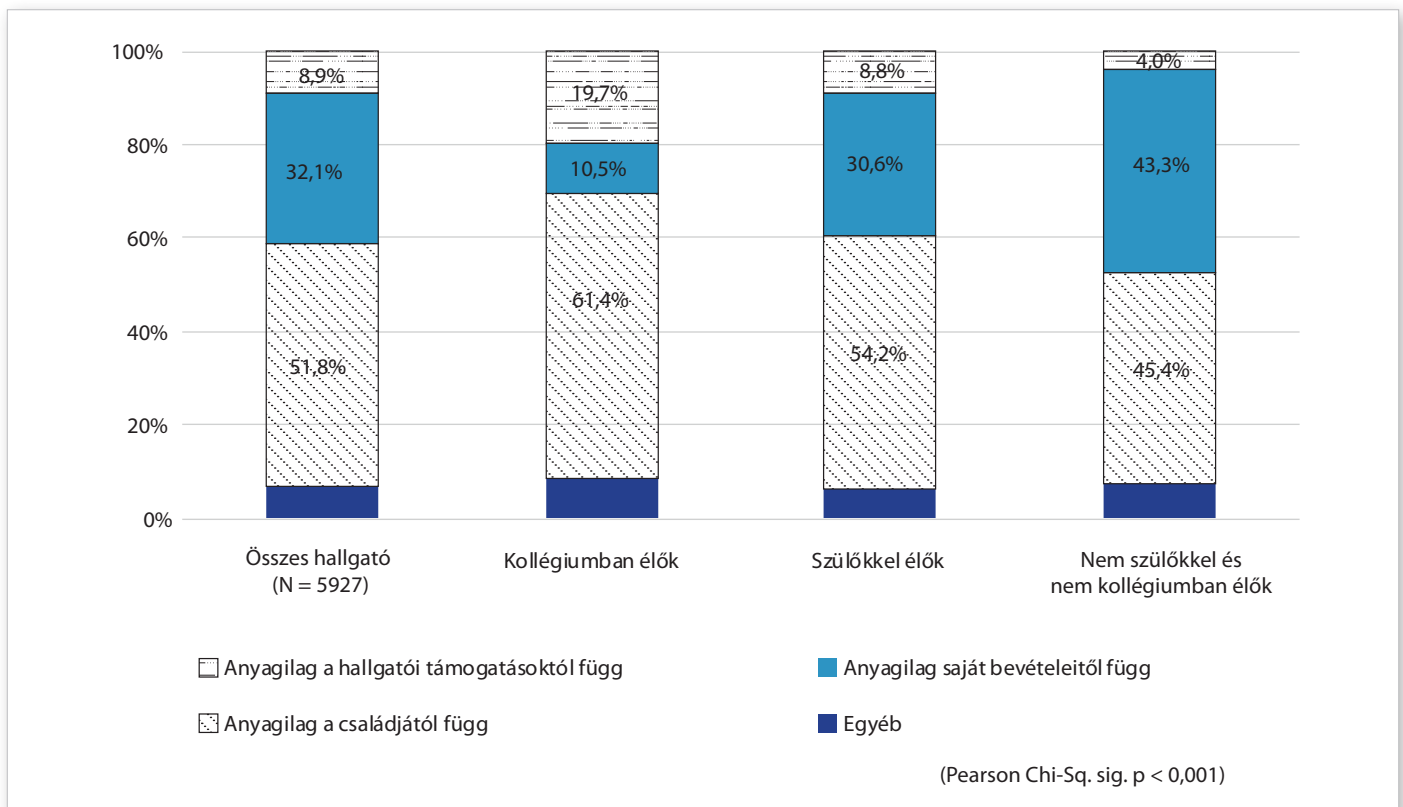
A kutatáshoz az EUROSTUDENT VI nemzetközi kutatás magyarországi adatbázisát használtuk, melyet első számunkban részletesen ismertettünk (Hármori–Horváth, 2017). A 7202 fős mintán belül 7122 fő lakhatásával kapcsolatban rendelkezünk információkkal, amelyek alapján a kutatás központi adatfeldolgozásának részeként indexképzés segítségével a szüleikkel élők, a kollégiumban élők és a más formában élők csoportjait különítettük el. A kollégiumban la-

kók szociodemográfiai hátterének feltárása céljából leíró statisztikai vizsgálatokkal vetettük össze a különböző lakhatási formákban élő hallgatók életkorát, anyagi helyzetét és családi hátterük mutatóit. A szülők legmagasabb iskolai végzettsége és a személyes, illetve a

1. ábra: A kollégiumban élők aránya hallgatói csoportonként

Forrás: EUROSTUDENT VI magyarországi adatbázis, saját számítás

2. ábra: Anyagi forrástípusoktól függés lakhatási formák szerint

Forrás: EUROSTUDENT VI magyarországi adatbázis, saját számítás

család pénzügyi helyzetének szubjektív megítélése mellett azt is vizsgáltuk, hogy elsősorban milyen bevételi forrástól függenek a kollégiumban élő hallgatók. A hallgatót akkor tekintettük egy forrástól függőnek, ha bevételeinek legalább 50 százaléka az adott forrásból származik.

EREDMÉNYEK

Amint az 1. ábrán látható, a kollégiumi lakhatás inkább a fiatalabb hallgatókra jellemző: míg a 25 éven aluliaknak körülbelül egynegyede, addig a 30 éven felülieknek csupán másfél százaléka él kollégiumban (az összes hallgató 18,5 százaléka kollégista). Azok között a hallgatók között, akiknek legalább egyik szülőjük felsőfokú végzettségű, kissé alul-, míg a legfeljebb középfokú végzettségű családi háttérből érkezők között némiképp felülreprezentáltak a kollégisták. Kollégiumban vagy diákszálláson élők az átlagnál valamivel magasabb arányban találunk az átlagos anyagi helyzetű, jóval magasabb arányban az átlagnál kevésbé jómódú családban nevelkedett hallgatók között, az utóbbiak csoportjában minden negyedik hallgató valamelyik kollégium lakója. A jómódú családok gyermekei között a kollégista hallgatók aránya az átlagnál alacsonyabb. A 2. ábrán látható, hogy a más lakhatási formában élő hallgatókkal szemben a kollégisták körében kiugróan magas, az átlagnak több mint kétszerese azoknak az aránya, akiknek elsődleges bevétele a hallgatói támogatásokból és ösztöndíjakkól származik. Másrészt jelentősen, közel tíz százalékponttal magasabb azoknak az aránya is, akik jelentős mértékben a szüleiktől kapott pénzbeli segítségre szorulnak. Ez utóbbi csoport tagjai esetében különösen nagy teher, ha anyagi szempontból hátrányosabb helyzetű családból származnak.

ÖSSZEFOGLALÁS, KÖVETKEZTETÉSEK

A relatív anyagi és műveltségi hátrányokat hordozó családokból származó hallgatók nagyobb arányban találhatók meg a kollégiumi

hallgatók között, és a kollégiumban élők körében felülreprezentáltak az anyagi nehézségekkel küzdők, valamint a szülői támogatásra, illetve a hallgatói támogatási rendszerre utaltak. A sokoldalú és hozzáférhető ösztöndíjrendszer mellett a kollégiumi férőhelyek biztosítása is egy olyan támogatási forma, amely több hátrányos helyzetű fiatal számára teheti elérhetővé a felsőfokú tanulmányokat. Kurrens kutatások jelzik ugyanakkor, hogy a hátrányos körülmények közül érkező fiatal hallgatókat fokozottan fenyegeti a lemorzsolódás veszélye. A kutatás folytatásaként ezért érdemes lesz megvizsgálni, hogy megelőzheti-e a kollégiumi elhelyezés a lemorzsolódást, a tanulmányok anyagi okok miatti megszakítását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Berlin Declaration (2011): *Berlin Declaration on the Social Dimension. Recommendations for strong student affairs and services in Europe.* http://ecsta.org/wp-content/uploads/2015/12/BerlinDeclarationSocialDimensio2011_ENFR.pdf (Letöltés ideje: 2017. november 23.)
- Engel, S. (2015): Why student accommodation needs public support – Comment by Sven Engel. In: Gwosc, Ch. (2015): *The Importance of Student Accommodation in European Higher Education.* EUROSTUDENT Intelligence Brief. http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Gwosc_2015_Student_Accommodation.pdf (Letöltés ideje: 2017. november 23.)
- Gwosc, Ch. (2008): *How the Cost of Accommodation (Over?) burdens Students in Europe.* EUROSTUDENT Intelligence Brief. http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/IB_housing_200813.pdf (Letöltés ideje: 2017. november 23.)
- Hámori Á. – Horváth Á. (2017): A tanulmányok melletti munkavállalás típusainak szociális meghatározói. *Felsőoktatási Elemzési Jelentések*, 1. évf., 1. sz., 4.